

*Жданова Л.Л., д-р екон. наук, доцент,
професор кафедри загальної економічної теорії та економічної політики
Одеський національний економічний університет
l_zhdanova@ukr.net*

ВІДТВОРЕННЯ І НАГРОМАДЖЕННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ В ЕКОНОМІЦІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Економіку розвинутих країн дослідники все частіше визначають як індустріальну, а сучасний етап її розвитку характеризують як нову індустріалізацію. Одночасно нову індустріалізацію визначають як необхідну модель розвитку і для трансформаційної економіки України. Сенс нової індустріалізації пов'язують з процесами суттєвих, радикальних змін у продуктивних силах, які прискорилися у останнє десятиріччя.

Серед рис, що характеризують розвиток продуктивних сил, головною вважають радикальну зміну технологій. Така зміна потребує спочатку значних ресурсів, інвестованих у фундаментальну та прикладну науку, а потім величезних інвестицій у новий основний капітал. Виграють у конкурентній боротьбі ті виробники, економіки та країни, які встигають своєчасно підготуватися до майбутніх змін у динаміці та структурі сукупного попиту.

Зміна технологічних та інституційних основ виробництва в процесі нової хвилі індустріалізації вплине і на вітчизняну економіку. Цілком логічною підготовкою до таких змін має бути підвищення наукової складової у структурі ВВП і зростання масштабів нагромадження основного капіталу.

Динаміку валового нагромадження основного капіталу в економіці України за останні десять років представлено у табл. 1 [1]. Як видно з таблиці, криза 2008 року призвела до зниження норми нагромадження основного капіталу з 27,5 % ВВП у 2007 році до 18,3% у 2009 році і 17,0 % у 2010 році. З 2011 року почала формуватися тенденція до зростання норми нагромадження, але у 2013 вона була перервана, і з того часу норма нагромадження знизилася до 13,5% у 2015 році.

Таблиця 1

Валове нагромадження основного капіталу, % у ВВП*

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
22,0	24,6	27,5	26,4	18,3	17,0	17,6	19,0	16,9	14,2	13,5

* За 2010-2013 дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, за 2014-2015 роки - також без частини зони проведення антитерористичної операції.

Деталізує реальні можливості змін у продуктивних силах структура валового нагромадження основного капіталу, а саме частка машин та обладнання у його складі. Як видно з таблиці 2 [2], криза 2008 року негативно вплинула і на структуру валового нагромадження основного капіталу. У 2005 році частка машин та обладнання у його складі була максимальною – 46,6 %. У наступний рік після кризи знизилася до 35,2% і з тих пір більше не досягала 40%, коливаючись на рівні 38%

Таблиця 2

Машини та обладнання у валовому нагромадженні основного капіталу, %

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
46,6	43,3	43,8	44,7	35,2	35,5	38,9	38,7	38,1	37,2	38,3

Наведені дані щодо частки валового нагромадження основного капіталу у ВВП, та частки машин і обладнання у складі валового нагромадження основного капіталу не цілком коректно відображають реальний стан справ. Пов'язано це з тим, що структура ВВП розраховується на базі витрат, визначених у національній валюті, отже, не береться до уваги диспаритет у співвідношенні цін на різні групи товарів по відношенню до вільно конвертованих валют. Цей диспаритет викликаний тим, що імпортовані товари оплачуються вільно конвертованою валютою, потім їх ціна перераховується для національного ринку за офіційним обмінним курсом. В результаті, на

вітчизняному ринку усі товари оцінені в національній валюті, але в силу ряду причин (насамперед, національного рівня цін, галузевої структури економіки, різної продуктивності праці та ефективності виробництва, а також соціально-економічної політики держави та курсової політики центрального банку), купівельна спроможність національної валюти по відношенню до вільно конвертованих валют в різних секторах економіки виявляється неоднаковою. Вона ближче до офіційного обмінного курсу там, де вище частка імпорتنих товарів, і навпаки, вона далека від офіційного обмінного курсу в секторах і галузях, де імпорتنі товари відсутні або їх частка невелика.

Зіставні показники розраховуються національними статистичними службами у рамках Програми міжнародних зіставлень ООН один раз у 5 років. Україна бере участь у Програмі Міжнародних зіставлень з початку 90-х років ХХ століття, проте, показники економіки України, розраховані за цими порівняннями, у вітчизняний публічний простір майже не виходять і, що того гірше, не враховуються при розробці економічної політики. А втім саме ці показники дозволяють отримати комплексне достовірне уявлення про реальний стан справ у економіці. Так, у 2005 році паритет купівельної спроможності гривні відносно долара США у середньому по економіці складав 1,68 гривень за один долар США, тоді як офіційний обмінний курс був 5,12 грн. за один дол. США. При цьому паритет купівельної спроможності гривні у секторі фактичного кінцевого споживання домашніх господарств складав 1,40 грн. за один дол. США, а у секторі валового нагромадження основного капіталу – 2,81 [3, р. 25, 32]. В результаті, у структурі ВВП, розрахованій на базі паритету купівельної спроможності гривні частка валового нагромадження основного капіталу у 2005 році склала лише 13,1%. Одночасно в аналітичній групі «машини та устаткування» паритет купівельної спроможності гривні склав 5,11 грн. за один дол. США, тобто був лише на одну копійку нижче офіційного курсу обміну гривні на долар. Це означає, що практично всі машини та устаткування, як іноземного виробництва, так і вітчизняного, продаються на внутрішньому ринку України за світовими цінами. Подальші розрахунки

показують, що відтак, за паритетом купівельної спроможності частка машин та устаткування склала лише 25,6% від обсягу валового нагромадження [там само, р. 62-63].

У 2011 році, на який зроблені останні офіційні розрахунки, паритет купівельної спроможності гривні відносно долара США у середньому по економіці складав 3,434 гривни за один долар США, тоді як офіційний обмінний курс був 7,968 грн. за один дол. США. При цьому паритет купівельної спроможності гривні у секторі фактичного кінцевого споживання домашніх господарств складав 2,852 грн. за один дол. США, а у секторі валового нагромадження основного капіталу – 6,877 [4, р.26]. В результаті у структурі ВВП, розрахованій на базі паритету купівельної спроможності гривні, частка валового нагромадження основного капіталу у 2011 році склала лише 9,3 %. Одночасно в аналітичній групі «машини та устаткування» паритет купівельної спроможності гривні склав 8,760 грн. за один дол. США, тобто був на 79,2 копійок вище офіційного курсу обміну гривні на долар. Таке перевищення стало наслідком того, що вітчизняна техніка продається на внутрішньому ринку за світовими цінами, а у ціни імпортованої техніки включено ще мита, транспортні та страхові витрати. Це означає, що практично всі машини та устаткування, продаються на внутрішньому ринку України за цінами, вищими, ніж світові. Подальші розрахунки показують, що відтак, за паритетом купівельної спроможності частка машин та устаткування склала лише 30,1% від обсягу валового нагромадження [там само, р. 70-71].

Зіставлення цих даних з аналогічними даними розвинутих країн та країн наздоганяючого типу розвитку свідчать, що з кількісного боку фонд нагромадження складає занадто малу частину ВВП. Також занадто малу його частину складають витрати на машини й устаткування. Саме цим, кількісною недостатністю та нераціональною якісною структурою фонду нагромадження можливо пояснити дуже повільне зростання обсягів ВВП. Вітчизняна економіка не нагромаджує інвестиційні ресурси, необхідні для подальшого розвитку та модернізації економіки.

Наслідком низького рівня нагромадження основного капіталу виявилась висока ступінь його зносу. Як видно з даних таблиці 3 масштаби перенавантаження вітчизняної економіки фізично та морально застарілим обладнання неухильно зростають [5]. Деяким винятком з цієї тенденції став 2015 рік, але не завдяки покращенню ситуації у сфері інвестування, а лише завдяки змінам у методиці обліку.

Таблиця 3

Ступінь зносу основних засобів в 2000–2015* pp., %

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 ^{1,2}
49	51,5	52,6	61,2	60	74,9	75,9	76,7	77,3	83,5	60,1

¹ Включаючи вартість земельних ділянок, інвестиційної нерухомості, тварин (які використовуються в іншій, ніж сільськогосподарська діяльність) та вартість основних засобів бюджетних установ (головних розпорядників бюджетних коштів), що не розподіляються за видами економічної діяльності. Не включено вартість основних засобів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

² Враховано зміни, що відбулись у зв'язку із прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 25.06.2014 № 200 "Про утворення публічного акціонерного товариства "Українська залізниця" у частині передачі/надходження та оцінки основних засобів.

Для якісної модернізації основного капіталу у сучасних умовах велике значення має науково-технічний прогрес. Проте, як свідчать статистичні дані, ступінь впливу науково-технічного прогресу на розвиток вітчизняного виробництва зменшується. Особливо наочною стала ця тенденція у останнє десятиріччя. Як видно з даних таблиці 5, хоча загальний обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт у грошовому виразі у фактичних цінах зростає, але при цьому питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП знижується [6].

Таблиця 4

Обсяг виконаних наукових та науково – технічних робіт

	Всього, у фактичних цінах, млн. грн.	Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %
2005	4818,6	1,09
2006	5354,6	0,98
2007	6700,7	0,93
2008	8538,9	0,90
2009	8653,7	0,95
2010	9867,1	0,90
2011	10349,9	0,79
2012	11252,7	0,80
2013	11781,1	0,80
2014*	10950,7	0,69
2015*	12611,0	0,64

*дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Зіставлення питомої ваги обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП України з аналогічним показником розвинутих країн та країн наздоганяючого типу розвитку показує, що вітчизняна економіка суттєво відстає за цим показником, відтак не формує ресурси, необхідні для якісних змін у продуктивних силах.

З проведеного дослідження випливає висновок: незначний обсяг та нерациональна структура нагромадження основного капіталу прирікають вітчизняну економіку на низькі темпи зростання та виробництво застарілою продукції.

Список використаної літератури

1. Валове нагромадження основного капіталу. [Електронний ресурс]// Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Машина та обладнання у валовому нагромадженні основного капіталу [Електронний ресурс]// Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Global Purchasing Power Parities and the Real Expenditures. 2005 International Comparison Program/by the International Bank for Reconstruction and Development/ The World Bank, 2008. – 231 p.

4. Purchasing Power Parities and the Real Size of World Economies. A Comprehensive Report of the 2011 International Comparison Program// World Bank Group, 2015. – 328 p.

5. Ступінь зносу основних засобів. [Електронний ресурс]// Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Жемба А.Й., к.е.н., доцент
доцент кафедри міжнародної економіки
Національний університет водного господарства та природокористування
a.i.zhemba@nuwm.edu.ua

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ

Стрімкі темпи науково-технічного прогресу та загострення конкуренції на сучасних глобалізованих ринках однозначно визначають пріоритетність інноваційного шляху розвитку економік, галузей та окремих підприємств.

Проголошена інноваційна модель економічного розвитку України передбачає реалізацію стратегії розвитку національної економіки, спрямованої на істотне підвищення її ефективності, зростання ВВП шляхом цілеспрямованої діяльності зі створення, освоєння у виробництві і просування на ринок технологічних та організаційно-управлінських інновацій.

Глобалізаційні процеси зумовили переорієнтацію світового виробництва на експорт високотехнологічної продукції, формування нових напрямів економічних відносин, таких як обмін науково-технологічними досягненнями, трансфер інновацій та створення високотехнологічних кластерів. Основою здійснення економічних трансформацій та побудови якісно нової моделі національної економічної системи має стати перехід України на інноваційний шлях розвитку, детермінантою якого на сьогоднішній день виступають високотехнологічні інновації.